

COMISIUNEA MONUMENTELOR ISTORICE — SECȚIA PENTRU TRANSILVANIA ȘI PROMOVAREA CERCETĂRII EPOCII DACICE

Activitatea Comisiunii Monumentelor Istorice ca organism de stat, care a cuprins ceea ce avea mai prestigios știința românească, desfășurată pe parcursul a aproape șase decenii, într-o perioadă hotărîtoare pentru definitivarea direcțiilor de cercetare, a sistemului de ocrotire a patrimoniului cultural național, ca și în general a sistemului organizatoric în știință, cultură și artă, se impune a fi relevată și în domeniul cercetării și ocrotirii vestigiilor dacice, a dovezilor acestei epoci și a culturii ei materiale și spirituale.

Este bine cunoscut faptul că în cadrul Comisiunii au activat, încă de la începuturile ei, specialiști ca Gr. Tocilescu și V. Pârvan, care au deschis drum noii orientări spre cunoașterea istoriei daco-geților, cum nu facem decît să amintim că de Comisiune își leagă activitatea, ca membri sau membri corespondenți, D. M. Teodorescu, I. Andrieșescu, C. Moisil, S. Lambrino, Al. Bărcăcilă, Gr. Florescu, T. Sauciuc-Săveanu, G. Ștefan, R. Vulpe, D. Tudor, C. Matasă ș.a. Să mai adăugăm că, începînd din anii 1921—1922, sistematic, fondurile de săpătură, element esențial în promovarea unei științe ca arheologia, publicarea curentă a rapoartelor în Buletinul și Anuarele Comisiei, intervențiile directe la autorități, pe tot cuprinsul țării, pentru păstrarea și conservarea vestigiilor arheologice, au fost făcute prin intermediul Comisiunii Monumentelor Istorice. Astfel, șantierele de importanță deosebită de la Costești, Grădiștea Muncelului, Piscul Crășani, Tinosu, Poiana, Drajna de Sus, Pecica, Băneasa, Popești, cele de la cetățile din Dobrogea, marile obiective romane de la Celei, Drobeta, Tibiscum, Porolissum, Ulpia Traiana Sarmizegetusa, Micia, Jidava, și enumerarea ar putea continua, au fost finanțate și puse sub îndrumarea Comisiunii Monumentelor Istorice.

Secția de la Cluj — după volumul de activitate și realizări, cea mai importantă dintre cele patru secții ale Comisiei Centrale —, creată la 8 III 1921, ca urmare a Legii pentru conservarea și restaurarea monumentelor istorice din 28 iulie 1919, se înscrie între factorii care au contribuit hotărîtor la dezvoltarea cercetărilor de epocă dacică, la conservarea vestigiilor acestora. Arheologilor care au făcut parte din această secție ca membri, firește, cu aporturi distincte și diferențiate — D. M. Teodorescu, M. Roska și E. Panaitescu —, lui C. Daicoviciu, ca secretar al ei, li se datorează orientarea științifică prin excelență spre problematica civilizației și culturii dacilor, a studierii Daciei romane, cu interesantele procese desprinse din acest fenomen, legate direct de formarea poporului și a limbii române. După cum, tot secției îi vom recunoaște aportul la crearea a ceea ce mai tîrziu se va numi „școala de arheologie clujeană“, în jurul căreia se va forma o pleiadă de specialiști, cola-

boratori cu totul remarcabili ai Comisiei, între care M. Macrea, Oct. Floca, M. Moga, I. I. Russu, K. Horedt ș.a. care vor ilustra strălucit eforturile de luminare a istoriei vechii Dacii.

Comisia de la Cluj a orientat din primii ani cercetările spre obiectivele cele mai însemnate ale Daciei: în 1923, din fondurile ei, D. M. Teodorescu începe săpăturile de la Costești, în decursul a câțiva ani reușind să releve una din cele mai importante cetăți dacice din Munții Orăștiei. Încă în 1928, împreună cu arh. R. Wagner, realizează aici un prim proiect de ocrotire a vestigiilor, care prevedea consolidarea tuturor zidurilor și acoperirea cu copertine a părților mai primejdite: secțiunea prin val, cu urmele birnelor transversale și zidurile celor două turnuri principale, unde se mai păstra construcția de chirpic¹. Din păcate, aceste acțiuni nu vor avea urmări, și ca atare în 1939 delegatul Ministerului Cultelor și Artelor, care venea aici în numele Comisiei, constată că obiectivul este „condamnat să piară în caz că nu vor fi urgent consolidate (vestigiile)”², ceea ce face ca în anul următor să se acorde un fond de 100.000 lei care vor fi folosiți pentru efectuarea lucrărilor³. În același an, N. Iorga, președintele Comisiei Centrale, se va adresa ținutului Timiș, de care țineau marile obiective, cum o va face și în cazul rezidenților regali din ținuturile Someș și Mureș, pentru Căței și Porolissum, ca să se acorde 150.000 lei necesari săpăturilor⁴. La fel va proceda C. Daicoviciu, în numele Secției clujene, solicitând înțelegerea aceluiași factori pentru finanțarea cercetărilor din Munții Orăștiei, unde „arheologia și istoria mai au încă de studiat și rezolvat o mulțime de probleme, a căror soluție depinde de posibilitatea materială de a continua munca desgropării și punerii în lumină a urmelor trecutului strămoșesc”⁵.

De prin anii 1926—1927 Comisia solicită insistent protejarea vestigiilor dacice și romane prin instituirea regimului de rezervații pentru acestea: în 1925 se cere exproprierea terenului pe care se situa Aedes Augustalium⁶, în anul următor Cristești⁷, apoi în 1928 teritoriul castrului Căței este prezervat⁸, în 1929 peste 90 iugăre sînt rezervate pentru zona vestigiilor din jurul Ulpiei Traiana Sarmizegetusa și Micia, iar la Porolissum, alte opt⁹. Tot sub prezervare, prin grija Comisiei, se va reuși în 1937 să fie pus și Tibiscumul¹⁰.

Sub auspiciile Comisiei, într-o perioadă scurtă sînt inițiate cercetări intense și sistematice la Porumbenii Mari¹¹, la Căpilna (1939)¹². Acum se efectuează marile periegeze făcute de colectivul clujean, condus de

¹ În arhiva Comisiunii Monumentelor Istorice Transilvania, 1928, 13 X, nr. 143 (Arhiva C.M.I.T., la MuzIstTrans).

² Idem, 1939, 29 XI, nr. 639.

³ Idem, 1940, 20 II, f.n.

⁴ Idem, 1940, 16 III, nr. 859.

⁵ Idem, 1940, 26 I, nr. 10.

⁶ Idem, 1925, 3 XII, nr. 611.

⁷ Idem, 1926, 25 X, nr. 13.

⁸ Idem, 1928, f.d.

⁹ Idem, 1929, 14 V, nr. 190 și în august cu nr. 213.

¹⁰ Arhiva Comisiunii Monumentelor Istorice, Secția pentru Banat (Arhiva C.M.I.B., la Muzeul Banatului, Timișoara).

¹¹ Autorizație Al. Ferenczi, cf. A.C.M.I.T., 1940, 4 V, nr. 717.

¹² Autorizație de cercetare pentru C. Daicoviciu, Al. Ferenczi, M. Macrea și I. Berciu, eliberată de D. M. Teodorescu, cf. nr. 681, 21 VIII 1939.

C. Daicoviciu, în fostele județe Brașov, Ciuc, Trei-Scaune, Mureș, Odorhei, Tîrnava Mare¹³, apoi în Banat. Tot de acum, respectiv din 1928, datează primele demersuri pentru ridicarea topografică a zonei Munților Orăștiei de către Serviciul Militar Geografic al Armatei¹⁴.

Încă în 1933 se considera că cercetările întreprinse în Transilvania, la inițiativa și îndemnul lui V. Pârvan, în ultimii 10 ani „au adus nu numai științei istorice o neprețuită contribuție de care trebuie ținut seama în orice moment”¹⁵. Totuși, aceste eforturi de cercetare, din păcate, erau prea des neglijate și fără acoperire financiară suficientă. Astfel, în repetate rânduri arheologii clujeni au cerut, în primul rând Universității clujene, un sprijin mai consistent acordat cercetărilor de teren. În vara lui 1937 ei se adresează rectoratului printr-un memoriu semnat de D. M. Teodorescu, Th. Naum și C. Daicoviciu, în care, relevând rezultatele pozitive obținute la cetățile dacice și la alte obiective romane, arată că „ele nu se datoresc propriu-zis universității, ci Comisiunii Monumentelor Istorice Transilvania, care le-a inițiat, finanțat și sprijinit în modul cel mai generos...”¹⁶.

Rezultatele meritorii din domeniul cercetării cetăților dacice și așezărilor romane, nota un alt memoriu semnat de D. M. Teodorescu și C. Daicoviciu, adresat Ministerului Educației Naționale, se datorează în întregime ajutorului susținut acordat de către Comisiune¹⁷. Cu acest prilej semnatarii memoriului notau între problemele nerezolvate: „problema cetăților dacice și a civilizației dacilor, abia atacată de către noi, problema cuceririi, apărării și părăsirii Daciei, strîns legată de romanizarea acestei provincii, și implicit, de geneza poporului român, problema epocii năvălirilor barbare, care e cheia delicatei chestiuni a continuității”¹⁸. Mai susțineau autorii că „la privirea în ansamblu a unor forme de civilizație pe cuprinsul sud-est-ului european sau a Imperiului Roman, Dacia rămîne ca o terra incognita...”¹⁹. Și cum s-ar fi putut altfel, cînd „afară de Comisiunea Monumentelor Istorice din Transilvania care ne-a înțeles și ne-a sprijinit pînă acum, chiar în paguba celorlalte obligații ale sale, arheologii din Cluj din cadrul universității noastre nu au mai primit nici un fond de săpături”²⁰. Se cer ca remedii continuitatea și regularitatea săpăturilor, publicarea lor sistematică, acordarea unui fond de cercetări de 150.000 lei²¹.

Susținînd aceleași idei, o adresă către rectorul universității arăta în februarie 1940: „Toată activitatea arheologică dezvoltată pînă acum de membrii și personalul științific al Institutului (I.S.C.) — activitate care a avut un răsunset puternic — a fost finanțată exclusiv de Comisiunea Monumentelor Istorice, iar miile de obiecte scoase din aceste săpături trecute în patrimoniul Institutului nostru se datorește faptului că săpă-

¹³ Idem, 1940, 26 IV, nr. 716.

¹⁴ Arhiva C.M.I.T., 1928, 12 X, nr. 135.

¹⁵ Arhiva C.M.I.T., Fond Institut Studii Clasice (FISC), 1937 (la MuzIstTrans).

¹⁶ Arhiva C.M.I.T., FISC, 1937, 14 VII, nr. 56.

¹⁷ Arhiva C.M.I.T., 1938, 10 XII, nr. 143.

¹⁸ Idem.

¹⁹ Idem.

²⁰ Idem.

²¹ Idem.

torii făceau parte din cadrele institutului și bunăvoinței Comisiunii Monumentelor Istorice care a admis acest aranjament⁴².

Ca efect al acestor insistențe, încă în 1942 Universitatea va începe să finanțeze unele cercetări, astfel că în vara lui 1943, prin acestea, se pot efectua cercetări la obiective dacice și romane din Transilvania și Banat. Aceste considerente și desigur asemenea deziderate îl vor face pe C. Daicoviciu să adreseze în 1943, Ministerului de Finanțe, un material asupra nevoii cercetării sistematice a cetăților dacice, în care nota rezultatele de pînă atunci obținute cu concursul Comisiunii Monumentelor Istorice, la Costești și Grădiște și arăta că este necesară organizarea „unei campanii urgente și mari pentru desvelirea totală și conservarea acestor minunate cuiburi întărite ale strămoșilor noștri. Fără nici o exagerare, sînt îndreptățit să afirm că aceste cetăți dacice, cu zidurile și turnurile lor puternice de piatră, cu resturile lor numeroase de obiecte de uz practic, de lux și de arme ce trădeză pînă în cele mai mici amănunte viața dacilor liberi, cultura lor materială și spirituală, constituie pentru noi românii cele mai mărețe, mai importante și mai prețioase urme arheologice. Desvelirea lor piosă și pricepută, într-un ritm care să permită cunoașterea integrală a lumii dacice în cel mai scurt timp, asigurînd o continuitate de lucru absolut indispensabilă ca și pentru conservarea acestor vestigii pentru generațiile de azi și viitoare ale neamului, ca un bun sacru al întregului popor românesc, e o datorie imperioasă ce ni se ordonă din adîncurile conștiinței naționale⁴³.

Încă atunci cerea prof. Daicoviciu ca să se acorde Comisiunii suma de 3 milioane lei, din care să se realizeze:

„a) terminarea desgropării cetății de la Costești, la care se lucrează fără spor din lipsă de fonduri de vreo 18 ani;

b) consolidarea ruinelor desgropate la Costești și organizarea unui serviciu de pază și de întreținerea ruinelor;

c) desgroparea cetății principale de la Grădiștea Muncelului, începînd încă din acest an;

d) ridicarea unei hărți arheologice detaliate a regiunii cu indicarea tuturor cetăților dacice și a altor eventuale așezări antice;

e) ridicarea de planuri bune ale cetăților desgropate și publicarea rezultatelor săpăturilor în publicații frumoase după toate cerințele moderne⁴⁴.

În același an Comisia se adresează, prin secretarul ei, ministrului propagandei, cu care ocazie se analizează lipsurile cercetării arheologice din Transilvania perioadei interbelice, făcîndu-se amare reflexii asupra neînțelegerii pe care, cu excepția Comisiunii Monumentelor Istorice, autoritățile au dovedit-o față de finanțarea săpăturilor, de încurajarea și publicarea lor sistematică, de îmbunătățirea sistemului de învățămînt universitar de specialitate și creșterea numărului de specialiști, concludînd că este nevoie „de o temeinică, solidă, asigurată și permanentă organizare a tuturor cercetărilor din Transilvania⁴⁵, în care sens obiec-

⁴² Idem, FISC, 1940, 24 II, nr. 16.

⁴³ Adresa I.S.C., 1943, 25 VI, nr. 40.

⁴⁴ Idem.

⁴⁵ Arhiva C.M.I.T., FISC, 1943. 21 XII, nr. 114.

tive ca cele de la Turda, Micia, Hoghiz ș.a. vor trebui cercetate sistematic.

Numeroasele demersuri au făcut ca în anul 1943 să fie săpată în întregime cetatea de la Costești²⁶, adăugându-se apoi șantierele de la Mehadia-Plugova, Tărtăria, Ulpia Traiana, Ighiu, Țelna, Cetea, Cerneatez ș.a. toate desfășurate prin fondurile și îndrumarea Comisiunii Monumentelor Istorice, cu puținele forțe, de cca 10 arheologi din toată Transilvania, de la I.S.C. și muzee. Cei 3 milioane lei acordați cetăților dacice prin decretul 2026 din acest an vor fi cheltuiți, plus cei un milion dat de universitate, în același scop, al cunoașterii daco-romanității. În anul 1945 tot Comisiunea Monumentelor Istorice va acorda 5.000.000 lei cu care s-au efectuat unele din cercetările de la Costești și s-au verificat punctele din întreaga zonă a Grădiștei²⁷. În anii 1946—1947 din nou Comisiunea cerea, de data asta, 60 milioane lei, pentru cetățile dacice²⁸. Se deschide astfel o nouă epocă pentru aceste grandioase monumente naționale.

Împietind destinele cercetării arheologice cu cele ale luminării uneia dintre cele mai dramatice pagini de istorie națională, cu propriul lor destin profesional și cetățenesc, luptând cu forțele inerției într-o epocă nu totdeauna propice activității de cercetare și de valorificare, Comisiunea Monumentelor Istorice, membrii ei, înscriu prin activitatea lor în domeniul ocrotirii vestigiilor civilizației și culturii dacice o pagină memorabilă în istoria domeniului arheologiei și a culturii românești.

Rememorând cu pietate aceste eforturi, nu putem încheia fără a aminti hotărârile luate în ultima vreme, de cercetare intensă, conservare și valorificare a Complexului arheologic din Munții Orăștiei pentru care s-au aprobat importante sume și s-au asigurat forțele necesare. Mai mult, puse în lumină inclusiv pe planul înscrierii lor între monumentele protejate de UNESCO, cetățile dacice intră acum într-o nouă etapă a istoriei și valorificării lor.

IOAN OPRIS

²⁶ Raport anual I.S.C., 1943, în Arhiva C.M.I.T., FISC, 1944, 10 I, nr. 8.

²⁷ Arhiva C.M.I.T., FISC, 5 VI, nr. 55.

²⁸ Adresa colectivului de arheologie și istorie Cluj, Filiala Cluj.

14 Iulie 1937.

No. 56—1937.

Memoriu

asupra cercetărilor arheologice din Transilvania, înaintat d-lui Rector al Universității Regele Ferdinand I din Cluj de către *Institutul de Studii Clasice*.

D-Sale

Domnului Rector al Universității „Regele Ferdinand I”,

CLUJ.

Domnule Rector,

Înlocuirea vechii Universități maghiare din capitala Ardealului cu una românească și înzestrarea acesteia în cursul celor 16 ani de existență cu institute, laboratoare și catedre noi, a fost, după cum se știe, îndeplinirea acelor nestăvilitе dorinți ale conducătorilor Neamului Românesc de a vedea afirmându-se, în noile ținuturi desrobite, gândirea și munca științifică românească, desăvârșind, astfel, desrobirea politică a Ardealului. Prin aceasta, Ardealul românesc nu numai că a fost scos din mrejele unei culturi streine de sufletul său și cu totul nepotrivite structurii sale spirituale, dar a putut fi îndrumat, de la început, pe calea limpede a cugetării românești. În această privință, Universitatea Românească a Daciei Superioare și-a îndeplinit și va continua să-și îndeplinească cu prisosință menirea.

Înaltul rost al acestei Universități nu se reduce însă numai la această schimbare. Grijă cu care ea a fost înzestrată, rând pe rând, cu noi puteri și mijloace de muncă științifică, e o dovadă că întemeietorii și conducătorii ei au văzut clar că noua instituție de cultură superioară va trebui să îndeplinească o misiune și mai înaltă, pe tărîmul universal al științei, făcându-se dintr'însa nu numai un focar de cultură românească, ci și un centru de cercetări științifice de valoare internațională.

În această privință, organizarea și înzestrarea Universității noastre nu va trebui să aibă nici o clipă de răgaz, pentru ca ea să corespundă *pe deplin* nădejilor îndreptățite ce s'au pus într'însa.

Una din nevoile adânc simțite în această direcție e *problema cercetării trecutului pământului românesc* sub aspectul lui *arheologic*. *Cadrelor* acestei cercetări Universitatea și le-a creat într-o măsură mult mai satisfăcătoare decât alte universități: o catedră de arheologie și numismatică înglobată în acel admirabil *Institut de Studii Clasice*, organizat în ultimii ani, un *Muzeu de Antichități*, atașat aceluiaș Institut și o pleiadă de tineri cercetători arheologi, crescuți în jurul catedrei de arheologie și ale Institutului.

Nu lipsesc nici înfăptuirile vrednice de toată lauda, realizate în aceste cadre, dintre care e destul să pomenim săpăturile dela cetățile dacice, dela Sarmizegetusa și dela o serie de castre romane, săpături ce au avut un frumos răsunset în toată lumea științifică. Aceste lucrări însă nu se datoresc propriu zis Universității, ci Comisiunii Monumentelor Istorice din Transilvania, care le-a inițiat, finanțat și sprijinit în modul cel mai generos, dar numai în măsura posibilităților ei materiale. Aceste posibilități materiale ale Comisiunii au devenit însă, mai ales în ultimul timp, cu totul insuficiente, iar cercetările ce trebuie făcute continuu și sistematic, au ajuns să fie mici sondagii de recunoașteri și lucrări ocazionale.

În schimb, cercetarea arheologică a Daciei și publicarea științifică a materialului arheologic e o *datorie imperioasă* a noiei Universități, dela care ea nu se poate sustrage în nici un chip.

Această datorie se impune din două puternice motive. În primul rând, o obligație de *ordin național* ca trecutul pământului românesc să fie cercetat și lămurit de noi, Românii, în cadrul instituției de științe care e Universitatea românească. În al doilea rând, e prestigiul științific al Universității românești, ce ne impune ca, ducând mai departe cercetările puține ce s'au făcut în trecut, să ne luăm cu demnitate partea ce ni se cuvine nouă din vasta operă arheologică a lumii civilizate.

* Păstrăm grafia originalelor mai jos publicate.

Căci, Domnule Rector, situația este următoare:

Dacia Superioară își are o serie de probleme proprii, de ordin arheologic și istoric, încă *nerezolvate*. Cităm din ele pe cele mai însemnate: problema cetăților și a civilizației Dacilor, abia atacate de către noi; problema cuceririi, apărării și părăsirii Daciei, strâns legată de *romanizarea* acestei provincii și, implicit, de *geneza poporului român*; problema epocii năvălirilor barbare, care e *cheia* delicatei chestiuni a *continuității*. Toate aceste mari probleme așteaptă soluția care trebuie să vină dela noi, nelăsându-le în bezna necunoscutului sau la discreția aceluia care, din motive politice, le interpretează și exploatează în mod pătimaș și tendențios, împotriva noastră.

Afară de acestea, o mulțime de probleme privitoare la aspectul general al civilizațiilor preistorice, clasice și postclasice, elaborate sau pe cale de a fi elaborate în alte țări, nici nu au fost măcar atinse în Transilvania, încât la privirea în ansamblu a unor forme de civilizație în cuprinsul Sud-Estului European sau al Imperiului roman, Dacia rămâne ca o „terra incognita”, tocmai din lipsa unor lucrări de sinteză.

Față de covârșitoarea mulțime a problemelor și lucrărilor ce ne apasă și știința și conștiința, noi nu putem să rămânem nepăsători.

Domnule Rector,

e un adevăr crud, dar trebuie să-l spunem fără reticențe. Pe când alte națiuni, și nu întotdeauna din cele mai mari, execută întinse cercetări arheologice în țări streine, trimițând misiuni arheologice în Egipt, Siria, Grecia, etc.; pe când state mai mici decât al nostru (Bulgaria, Ungaria și altele) au o admirabilă organizație a cercetărilor lor arheologice, cu fonduri de săpături asigurate, cu publicații ce apar regulat, noi nu suntem în stare să ne asigurăm nici o continuitate a săpăturilor mărunte ce le facem pe pământul strămoșesc și nici o publicație periodică ce să apară regulat, aducând la cunoștința lumii științifice rezultatele săpăturilor și materialul atât de prețios ce-l avem în muzeele noastre.

Mai mult decât atât: A trebuit în anii trecuți să asistăm la încercarea (neizbutită decât în parte) a *arheologilor din Budapesta* de a ne publica ei tot *materialul din muzeele transilvănene*.

Dacă ne-am opus, a fost dintr'un îndemn de mândrie națională, dar vă mărturisim că noi toți am simțit cu rușine și cu regret că față de lipsa noastră de organizare și de sprijin al autorităților, arheologii dela Budapesta, nu puteau face altceva decât să ne ia un tezaur pe care noi nu-l știm sau nu-l putem aprecia.

Și cum puteam să-l apreciem în nenorocita situație în care ne sbatem? Afară de Comisiunea Monumentelor Istorice din Transilvania, care ne-a înțeles și ne-a sprijinit cât a putut, chiar în paguba celorlalte obligații ale sale, *arheologii din Cluj din cadrul Universității noastre nu au mai primit nici un fond de săpături*.

Intensificarea săpăturilor dela Sarmizegetusa a fost o excepție vrednică de cea mai mare laudă, mulțumită griei și înțelegerii pe care domnul primministru G. Tătăreanu a avut-o pentru aceste lucrări. Dar, e o *excepție unică*.

Noi însă prin acest memoriu am dori să vă convingem că în domeniul muncii științifice și mai ales în acela al muncii arheologice, e nevoie, absolută nevoie, de o *continuitate* și de o *riguroasă regularitate*. Numai în acest fel se poate înfăptui ceva sistematic și bine. O săpătură neterminată, sau terminată și nepublicată din lipsă de fonduri, e o muncă zadarnică și aproape inexistentă.

Domnule Rector,

Ne adresăm D-Voastră care, fără îndoială, ați avut mai multă grijă de Institutul nostru și ați văzut mai clar rostul pe care el trebuie să-l îndeplinească și vă rugăm ca, în interesul național și cultural al acestei Universități și pentru prestigiul științific de care ea trebuie să se bucure în streinătate, să binevoiți a vă însuși cu toată căldura acest memoriu al nostru și a interveni, cu toată autoritatea D-Voastră, ca acest *Institut de Studii Clasice să obțină, regulat, un fond anual de cel puțin 150.000 Lei*, destinat săpăturilor arheologice din Dacia Superioară și publicării periodice a unor monografii asupra acestor săpături și a diferitelor probleme arheologice din Transilvania.

Numai astfel, Domnule Rector, ne vom putea menține la nivelul unei serioase activități arheologice, numai astfel vom putea justifica refuzul nostru de a

admite streinilor săpături arheologice și publicarea materialului muzeal și, suntem convinși, numai astfel Universitatea românească din Cluj va putea să se ridice și mai onorabil printre instituțiile de cultură superioară, active și creatoare, ale lumii.

T. A. Naum

Directorul Institutului de Studii Clasice

D. M. Teodorescu

Profesor de arheologie

C. Daicoviciu

Conferențiar univ. arheolog

2.

Sibiu, 28 iunie 1943

No. 40—1943

D-Sale

Domnului Ministru de Finanțe,
București.

Domnule Ministru,

Subsemnatul Constantin Daicoviciu, profesor de arheologie la Universitatea din Cluj—Sibiu, Director al Institutului de Studii Clasice al aceleiași Universități, am onoarea a vă adresa următorul memoriu într-o chestiune de ordin național și științific care — după cum știu și după cum m'au încurajat și alți eminente oameni de cultură — va găsi la Domnia voastră același înalt spirit de înțelegere pe care l-ați arătat și în atâtea alte cazuri similare.

E vorba, Domnule Ministru, de *explorarea sistematică* a cetăților dacice din județul Hunedoara.

După cum știți, desgroparea acestor cetăți ale lui Burebista și Decebal a fost începută, după un plan preconizat de V. Pârvan, de către Institutul de Studii Clasice (Arheologie) al Universității românești din Cluj încă de prin anul 1924. Cu sume destul de modeste, puse la dispoziție de Comisiunea Monumentelor Istorice, a fost săpată în parte cetatea dacă dela *Costești* și s'au executat câteva sondagii la cetatea principală de la *Grădiștea Muncelului*. Cu micile și insuficiente sume anuale ce ni le poate da însă Comisiunea Monumentelor Istorice din fondurile ei bugetare, *lucrările nu vor putea fi niciodată duse la bun sfârșit*.

O cercetare de ansamblu făcută pe teren în vara anului trecut de către subsemnatul a demonstrat nu numai existența a o serie de asemenea fortificații grupate în Munții Orăștiei, dar și nevoia unei campanii urgente și mari pentru *desvelirea totală și conservarea* acestor minunate cuiburi întărite ale strămoșilor noștri. Fără nici o exagerare, sunt îndreptățiți să afirm că aceste cetăți dacice, cu zidurile și turnurile lor puternice de piatră, cu resturile lor numeroase de obiecte de uz practic, de lux și de arme ce trădează până în cele mai mici amănunte viața Dacilor liberi, cultura lor materială și spirituală, *constitue pentru noi Românii cele mai mărețe, mai importante și mai prețioase urme arheologice*.

Desvelirea lor pioasă și pricepută, într'un ritm care să permită *cunoașterea integrală* a lumii dacice în cel mai scurt timp, asigurând o *continuitate de lucru absolut indispensabilă* ca și *conservarea* acestor mărețe vestigii pentru generațiile de azi și viitoare ale neamului, ca un *bun sacru* al întregului popor românesc, e o *datorie* imperioasă ce ni se ordonă din adâncurile conștiinței naționale.

Această datorie ne-o impun însă și considerente de ordin strict științific și obligațiile morale pe care arheologia românească le are față de lumea științifică streină.

Lumea științifică streină așteaptă dela noi desgroparea sistematică a acestor unice așezări arheologice. În caz că nu le putem face noi, ne putem aștepta la îndreptățita pretenție a instituțiilor altor țări de a ni le săpa ele.

Cum le vom putea refuza onorabil, dacă noi nu vrem sau nu suntem în stare să executăm săpăturile noastre?

Deaceia, Domnule Ministru, mă îndrept spre Domnia-Voastră rugându-vă din tot sufletul să dați ascultare următoarei rugăminti:

1) Să binevoiți a acorda încă în acest an un *fond special* de cel puțin 3 milioane de lei pentru desgroparea cetăților dacice din Munții Orăștiei și pentru lucrările de conservare a acestor ruine.

2) Suma ce se va acorda să se dea imediat prin *Comisiunea Monumentelor Istorice*, acestui Institut, cu destinația precisată mai sus.

Ca plan de lucru preconizez de pe acum:

a) Terminarea desgropării cetății de la Costești, la care se lucrează fără spor din lipsă de fonduri de vreo 18 ani.

b) Consolidarea ruinelor desgropate la Costești și organizarea unui serviciu de pază și de întreținere a ruinelor.

c) Desgroparea cetății principale dela Grădiștea Muncelului, începând încă din acest an.

d) Ridicarea unei hărți arheologice detaliate a regiunii cu indicarea tuturor cetăților dacice și a altor eventuale așezări antice.

e) Ridicarea, de planuri bune ale cetăților desgropate și publicarea rezultatelor săpăturilor în publicații frumoase după toate cerințele moderne.

Firește că acest plan de lucrări nu poate fi executat într'un singur an. Ceeace poate fi și *trebuie* executat în anul curent sunt lucrările dela punctele a—c.

Restul lucrărilor poate fi executat în 2—3 ani consecutivi, cu fonduri adecvate, puse la dispoziție în fiecare an, după necesitate.

Lucrările se vor face de subsemnatul ca director al Institutului de Studii Clasice al Universității din Cluj—Sibiu, căruia Comisiunea Monumentelor Istorice i-a acordat de mai mulți ani autorizația cuvenită și care, de fapt, a și condus lucrările de până acum. În caz că lucrările vor fi finanțate în așa fel, încât să se poată executa pe o scară mai întinsă, Institutul va apela și la colaborarea Muzeului Național de Antichități.

Închei acest memoriu apelând la spiritul D-voastre înțeleghător și mare pentru problemele naționale și de cultură.

Fie-mi permis să vă invit ca, înainte de a acorda fondurile cerute, să vă convingeți personal de însemnătatea acestor săpături și să-mi dați posibilitatea de a vă călăuzi prin acele locuri sfințite de viața și moartea eroică a străbunilor noștri Daci.

Sunt convins că văzându-le aeeva, veți împărtăși ca și mine dorința fierbinte de a le avea cât mai curând și cât mai bine cercetate, desvelite și studiate.

Primiți, vă rog, Domnule Ministru, asigurarea deosebitei mele stime.

C. Daicoviciu

Director al Institutului de
Studii Clasice, Universitatea
Sibiu.

3

Sibiu, 1 martie

Nr. 32—1944

Domnule Ministru,

Prin decretul lege nr. 2026 din 1943 s'a alocat un fond de 3.000.000 Lei Institutului de Studii Clasice din Sibiu pentru cercetări și lucrări arheologice la cetățile dacice.

Din această sumă s'au cheltuit și justificat până acum 2.039.750 Lei. Cu ordonanța nr. 36579 din 26 Ianuarie a.c. s'a ordonat și restul sumei de 960.250 Lei.

Lucrările proiectate cu această sumă sunt în curs de executare: deseneuri, fotografii, cercetări suplimentare, etc., ele neputând fi terminate până la 31 Martie, fie din pricina timpului prea scurt, fie din pricina anotimpului nefavorabil.

Toate aceste lucrări fiind însă angajate, cu onoare vă rugăm să binevoiți a aproba reportarea sumei de 960.250 Lei, ordonanțată cu nr. 36579 din 26 Ian. a.c., pentru exercițiul anului 1944/45.

În caz că nu se aprobă această reportare, o bună parte din sumă va trebui s'o vârs la Stat nefiind cheltuită încă iar lucrările începute și angajate vor trebui să fie întrerupte până la ordonanțarea sumelor înscrise în buget pe exercițiul viitor, adică până prin Iulie sau August. Aceasta ar însemna o foarte păgubitoare stânjenire a lucrărilor și o întârziere regretabilă a lor. De aceea, repet cu insistență rugămintea exprimată mai sus.

Primiți, vă rog, Domnule Ministru, asigurarea deosebitei mele stime.

Directorul Institutului de Studii Clasice,
C. Daicoviciu

D-Sale

Domnului Ministru al Culturii Naționale, Cultelor și Artelor,

București.

LA COMMISSION DES MONUMENTS HISTORIQUES — SECTION POUR LA TRANSYLVANIE, PROMOTEUR DES RECHERCHES SUR L'ÉPOQUE DACIQUE

(Résumé)

La Commission des Monuments Historiques — Section pour la Transylvanie fut un organisme créé à Cluj, à la suite de la loi de 1919 sur la conservation et la restauration des monuments historiques. Cet organisme a fait des efforts constants pour déterminer des lignes prioritaires dans la recherche archéologique. Parmi ses objectifs, en Transylvanie, objectifs établis et soutenus par D. M. Teodorescu, C. Daicoviciu, Al. Lapedatu et autres, s'inscrivait en tête l'époque dacique. Ainsi furent initiés successivement des fouilles archéologiques systématiques à Costești, Grădiștea Muncelului, Căpîlna, puis d'amples recherches de terrain dans la plaine de Transylvanie et au Banat.

À la fois, ont commencé des recherches dans les grands établissements romains de Ulpia Traiana Sarmizegetusa, Micia, Tibiscum, Porolissum, Hoghiz, Turda, etc. En même temps, la Section de Cluj a initié les premiers travaux de conservation-restauration des vestiges découverts, c'est-à-dire, l'aménagement des premiers mesures de protection.

En soutenant en permanence, avec des moyens matériels substantiels et par des interventions auprès des autorités, l'investigation et la conservation des monuments d'époque dacique — surtout ceux des Montagnes d'Orăștie —, la Commission des Monuments Historiques a contribué tant à la connaissance qu'à la mise en valeur de ces épreuves exceptionnelles pour l'histoire du peuple roumain.